

BRAM LANGEVELD

Werk in een natuur- museum

Over sabeltandkatten, watervlooiën, stadsreuzen, en
een steenmarter op mijn bagagedrager

UITGEVERIJ NOORDBOEK

© 2025 Bram Langeveld | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp: Mijke Wondergem

Boekverzorging: Elgraphic

Foto voorzijde: de tentoonstelling *Biodiversiteit* in het Natuurhistorisch Museum Rotterdam. Foto: Walter Herfst.

Foto achterzijde: schelp van een wijngaardslak *Helix pomatia* uit de Kapittelduinen in Hoek van Holland, verzameld door de auteur tijdens de BioBlitz op 22 mei 2023 en nu onderdeel van de collectie van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam als NMR993000213013.

ISBN 978 94 6471 308 4

NUR 410

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, Hellingbaas 1, 8401 JH Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

Voor de museumbezoeker: u geeft musea bestaansrecht

Inhoud

Voorwoord 11

Een voorrecht 13

Natuurhistorie 14

Het Natuurhistorisch Museum Rotterdam 16

Tengeleide 18

2016 19

Mijn eerste aanwinst 21 | Poolvos in een zakje botjes 25

Zwemmen met je zeeprík 29 | Fossielen onder je voeten 32

Jonge otter uit de Zoetermeerse Plas 37 | EAVP op bezoek 41

De Pokémon-collectie 43 | De bottenberg 45

Meerval uit de Noordzee 50 | Een groene bever 52

2017 57

IJskrabben 59 | Invasie van gedoornde hartschelpen 61

Ruimtegebrek 63 | Koninklijke bruikleen 66 | Mammoet

blijkt koe 68 | Waartoe het botje aan de schedel van een

aalscholver kan leiden 72

2018 75

Op walrusexpeditie 77 | Afscheid met een rendier 79 | Zand

op mijn tonijn 84 | Alles loopt op rolletjes 87 | Naar de film

onder werktijd 89 | Naar het stadhuis 91 | Bever blijkt

zeehond 95 | Gebogen traliemossel in

trompetkalkkokerwormrif 97

2019 101

Licht is de vijand! 103 | Watervlooien voor Kerkrade 107
Filipijnen in het Westland 110 | Te gast in Terra Maris 113
Weg met die Duitsers 115 | De kracht van *citizen science* 118

2020 123

We gaan digitaal! 125 | Tapir op Twitter 127 | Dode
stadsreus 130 | Vogels van de Noordzeebodem 133

2021 135

Gevulde eieren 137 | (On)gewone zeebrasem 139 | Zagen in
botten 142 | Een schattig fossieltje 145 | Devijfde
sabeltandkat van Maasvlakte 2 147 | F1 raakt
duinhagedis 149 | Collectie online nog betervindbaar 154
Haai op het strand! 157 | Een zoetwaterspons 159 | Telaar
gevonden 163 | Ik kan geen reuzenalk meer zien 166

2022 171

Reuzenhert op de A16 173 | Afgeleid door een voetstuk 175
Een oude klimop gaat op reis 178 | Holotypen
tentoongesteld 181 | Binnenlaag aan de buitenkant 183
Olga is dood 186 | Duivelsei in de duinen 188 | Meeuwen
zijn me (niet) te snel af 189

2023 193

Nijlpaarden over het hoofd gezien 195 | Ravenbeksbeen op een postzegel 199 | Spin in de aanval 202 | Koukleumen in een bunker 204 | Kies maar uit! 208 | Een brakwaterstrandschelp op Het Natuurspreekuur 210 | Bij leven en dood 212 | Steenmarter op mijn bagagedrager 215
Het geluid van 100.000 jaar geleden 217 | Vijftig keer naar de vierde 221 | Blitse wijngaardslak 225 | Oog in oog met het oudste fossiel van Nederland 230 | Bibliotheek nog altijd relevant 233 | Glad biggenkruid geïnventariseerd 236
Hyenastront als bonus 240 | Ei uit je tenen 243 | Kreeft op straat 247 | Over sponzen en vogelknieën 250 | Oh ja, die *Venus!* 255

2024 259

Oude wormen van Texel 261 | Museum zoekt verdwenen hermelijn 265 | Fossielen van de Coolsingel 268

Nawoord 271

Dankwoord 273

Bronnen 275

Index 283

Voorwoord

Omgaan met een conservator brengt bepaalde risico's met zich mee: voor je het weet, ga je een beetje op hem lijken. Iedere keer dat ik een dood dier op straat zie liggen, bestudeer ik het en vraag ik me af of het Natuurhistorisch Museum Rotterdam baat zou hebben bij deze vondst. Ook mensen in mijn kennissenkring benaderen mij regelmatig met de vraag: 'Willen jullie dit gevonden dode dier of deze afwijkende wilde plant hebben?' In de meeste gevallen stuur ik een appje naar conservator Bram, met een foto en de vraag of wij het dier of de plant willen toevoegen aan de collectie. Er komt altijd snel een antwoord: 'Ja, graag!' of 'Nee, bedankt.' Vaak vergezeld van een uitgebreide toelichting over wat er precies op de foto te zien is en waarom het belangrijk is om het exemplaar al dan niet op te nemen. Dat enthousiasme werkt aanstekelijk. Inmiddels liggen er dan ook wegwerphandschoenen en een grote, stevige plastic zak achter in mijn auto. Voor het geval dat. Want Bram maak je blij met een dode mus.

Maar wat doet een conservator in een natuurmuseum eigenlijk precies? Hoe komt hij aan een gedoornde hartschelp, een versdode steenmarter of een klimopstam? Als u het antwoord hierop niet weet, dan is dit boek voor u bedoeld.

Dit dagboek biedt een ongekend kijkje achter de schermen bij een doodleuk en springlevend museum. Op levendige wijze beschrijft Bram hoe hij aan objecten voor het museum is gekomen. Een tonijn die door de schenker begraven werd in het duin, met een markering op het fietspad zodat hij later terug te vinden was. Reuzenalkbotjes die tijdens een spreekuur werden aangeboden,

waarbij het hart van de conservator dubbele slagen maakte, omdat het bijna te mooi was om waar te zijn. Een zelf ontdekt stuk buizenzandsteen tijdens een ijskoude strandtocht, nadat hij een lezing op Texel had gegeven. Of door simpelweg wat watervlooiën uit de vijver van het Museumpark te scheppen en te verzamelen – gek genoeg ontbraken die nog in de collectie.

Ik ken Bram als een hardwerkende conservator, die het liefst een groot deel van zijn tijd aan onderzoek zou besteden. Helaas is dat in een kleine organisatie beperkt mogelijk, want de cultuursubsidie is allesbehalve royaal. Des te meer bewonder ik hoe hij het hands-on werk weet te combineren met onderzoek, kennisvergaring en het schrijven van zo nu en dan een artikel, en nu dit boek. Een boek dat er gekomen is dankzij de dagelijkse aantekeningen die Bram altijd maakt, zodat hij niets vergeet.

Dit boek leest heerlijk weg. Elke beschreven dag biedt een mix van feiten over een object en het soms verbazingwekkende proces om een dier of plant in het museum te krijgen. Bram deelt zijn relativerende blik hierop en draagt tegelijkertijd zijn passie voor de natuur en natuurhistorie over op de lezer. Elk verhaal toont aan hoe het natuurgeheugen van onze regio steeds verder wordt opgebouwd in het museum, door middel van een collectie die het waard is om voor altijd behouden te blijven voor wetenschappelijk onderzoek en voor tentoonstellingen. Omdat verwondering over natuur en natuurhistorie nooit stopt.

Oh ja, mocht u als lezer willen weten waarom mijn gezin mij dringend verzocht heeft om nóóit meer met de conservator een meerval voor de collectie te verzamelen, lees dan vooral verder!

Rotterdam, 15 oktober 2024

Niels de Zwarte

adjunct-directeur Natuurhistorisch Museum Rotterdam en hoofd
Bureau Stadsnatuur

Een voorrecht

Sinds acht jaar werk ik als conservator in het Natuurhistorisch Museum Rotterdam. Ik ben primair verantwoordelijk voor gebruik, registratie, ontsluiting, beheer, behoud en uitbreiding van de natuurhistorische collectie, in de breedst mogelijke zin. Van kinds af aan ben ik gefascineerd door de natuur – als baby verkende ik de duinen al, vanuit een kinderwagen met *offroad*-banden. De natuur, fossiel en levend, in al haar diversiteit, heeft mij nooit meer losgelaten, en nu mag ik elke dag met bijzondere collectiestukken werken en mijn bijdrage leveren aan een al bijna honderd jaar oude natuurcollectie. Een groter voorrecht is ondenkbaar. De collectie telt circa 420.000 objecten: van mug tot potvis en van mammoetschedel tot gedroogde plant. Ik hoef mij dus nooit te vervelen.

Mijn werk in dit middelgrote museum is echt niet alleen maar spannend, interessant of belangrijk en zeker niet altijd leuk. Ik doe van alles: van het legen van mobiele luchtontvochtigers in de depots tot het schrijven van (collectie-)beleid en het meerekenen aan meerjarenbegrotingen. Ik mopper weleens dat ik hoofdzakelijk bezig ben met bijzaken, maar dat is niet helemaal eerlijk. Er zijn natuurlijk ook echte hoogtepunten in en rond het museum. Heel vaak hebben die te maken met aanwinsten voor de collectie, en voor mij zijn dat zeker niet altijd de spectaculairste of beroemdste stukken. Dit boek gaat juist over de minder spectaculaire maar niet minder interessante zaken. Het is een bonte selectie van 75 verhalen. Ik gebruik die hoogtepunten om een inkijkje te geven in de soms verrassende natuurhistorisch museale praktijk. Hoe groeit de collectie en wat doen we ermee? Kijk mee achter de schermen!

Natuurhistorie

bron: Bates 1950

Natuurhistorie valt onder het bredere veld van de biologie (de studie van het leven). Het gaat om niet-menselijke organismen: vooral planten, dieren en schimmels. Daarbij gaat het vaak specifiek om het niveau van organisme (levend, dood of zelfs fossiel). Natuurhistorisch onderzoek heeft tot doel om de diversiteit van organismen en hun onderlinge samenhang (zowel hun afstamming als hun interacties) en de samenhang met de natuurlijke omgeving in kaart te brengen en te begrijpen. Natuurhistorisch onderzoek leunt dus zwaar op observaties. Dat kan aan levende organismen zijn, maar voor veel onderzoek is het fijn als de studieobjecten goed stilzitten en als exemplaren uit heel uiteenlopende gebieden of van verschillende momenten in de tijd naast elkaar bestudeerd kunnen worden. En natuurlijk dat observaties later nog eens gecontroleerd kunnen worden. En voilà: de noodzaak van collectievorming voor natuurhistorisch onderzoek.

De objecten in zo'n collectie geven een niet te evenaren beeld van biodiversiteit in ruimte en tijd. Natuurhistorische collecties maken gedetailleerd onderzoek aan de natuur mogelijk. Probeer maar eens een DNA-monster van een foto te nemen; dat lukt wel bij een opgeprikte insect of geprepareerde huid. Ik zeg altijd: 'Met natuurhistorische collecties kunnen we toekomstige vragen beantwoorden die we ons nu nog niet eens kunnen stellen.' Een voorbeeld: Charles Darwin verzamelde planten, dieren en fossielen. Die natuurhistorische objecten speelden een belangrijke rol bij de ontwikkeling van zijn evolutietheorie en worden nog altijd zorgvuldig bewaard. Ruim 150 jaar later kunnen wetenschappers zelfs nog DNA daaruit halen. Zo kunnen ze Darwins gelijk bewijzen.

Darwin zelf had natuurlijk nog geen flauw benul van DNA – dat kwam pas een eeuw later! Juist in deze tijd van biodiversiteits- en klimaatcrisis zijn natuurhistorische collecties belangrijker dan ooit tevoren. Om te begrijpen wat er verdwijnt en wat er verandert, moet je eerst weten wat er ooit geweest is. Natuurhistorische collecties vormen de nulmeting voor natuurbescherming en natuurbehoud.

Natuurhistorische collecties proberen we dus naar beste vermogen te bewaren in musea – ‘voor de eeuwigheid’. Als halve paleontoloog (zo noem ik mezelf consequent, als afgestudeerd bioloog met een minor geologie, met stages in de paleontologie en de paleobotanie en een levenslange fascinatie voor fossielen) weet ik overigens als geen ander dat niets op deze planeet echt voor de eeuwigheid is. Maar al die oeroude fossielen dan? Ja, die hebben het soms honderden miljoenen jaren volgehouden, maar zodra ze verzameld zijn en opgeborgen in een museum, heeft hun laatste uur (op geologische tijdschaal) ongetwijfeld geslagen. Onze beschaving gaat echt geen miljoen jaar oud worden, laat staan honderden miljoenen. Maar goed, in natuurhistorische musea is het collectiebeheer erop gericht om de objecten zo goed en zo lang mogelijk door te geven aan de volgende generaties en ondertussen zo intensief en divers mogelijk te gebruiken voor onderzoek, tentoonstellingen en educatie.

Dat ‘historie’ werkt soms trouwens best verwarrend: zo af en toe krijgen we oude munten of potscherven aangeboden of de vraag om die te taxeren. Maar we doen niet aan geschiedenis of archeologie. Soms, bijvoorbeeld als ik weer eens een busje voor transport bij de autoverhuur ophaal, noem ik het museum gewoon maar ‘natuurmuseum’. Dat is korter en makkelijker, en dekt de lading eigenlijk ook wel goed.

Het Natuurhistorisch Museum Rotterdam

bronnen: Nieuwenhuis 1996, Hetnatuurhistorisch.nl

Het Natuurhistorisch Museum Rotterdam (roepnaam: Het Natuurhistorisch) is in verschillende vormen en op uiteenlopende locaties al bijna een eeuw actief in Rotterdam. Vanaf het prille begin was de opzet breed, maar de focus duidelijk: de natuur uit de regio. Ook de missie is in wezen niet radicaal gewijzigd: informeren over en inspireren door de natuur middels tentoonstellingen, educatie en onderzoek. Voor iedereen. De collectie vormt daarbij het onmisbare hart van het museum.

Op 11 mei 1927 werd de Vereeniging tot Oprichting en Instandhouding van een Natuurhistorisch Museum te Rotterdam opgericht. De belangrijkste grondlegger van het museum, Gerrit van Roon, schreef in de avondeditie van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 17 mei 1927 het eerste stukje 'collectiebeleid': 'Ons staat voor oogen eene permanente tentoonstelling van alles, wat de natuur in de omstreken onzer stad oplevert, van de duinen en het strand aan de eene zijde tot de lage weilanden en de slooten en plassen aan de andere zijde, van stukjes natuur en natuurhistorische merkwaardigheden uit de andere deelen van ons land, en dat alles afgewisseld door wat ons museum zal kunnen bemachtigen van het oneindig vele schoone, bezienswaardige en leerzame, dat de natuur in andere landen en werelddeelen te zien geeft [...] Op die wijze zal blijvende belangstelling [voor de natuur] worden verkregen en zal men veel kunnen aanschouwen en genieten [...]'.
De collectie is mettertijd behoorlijk gegroeid, hoewel dat soms schokkerig ging en er in een grijs verleden maar liefst tweemaal

brand is geweest en verschillende diefstallen hebben plaatsgevonden. De jongste schatting, uit 2023, leverde een totaal op van 420.000 objecten. Of eigenlijk: 420.000 ‘monsters’. De aard van de monsters wisselt per groep. Zo wordt bij zoogdieren, vogels en opgeprikte insecten elk individu als een apart monster oftewel object gezien, terwijl dit bijvoorbeeld bij vissen en weekdieren niet het geval is. Daar worden alle exemplaren van dezelfde soort die op hetzelfde moment op dezelfde plek door de dezelfde verzamelaar verzameld werden als één monster/object beschouwd. Een doosje korfmossels uit de Nieuwe Maas kan vele tientallen individuen bevatten, maar wordt geteld als één monster/object. Op deze manier is de samenstelling van de collectie als volgt: 215.000 insecten, 105.000 schelpen, 42.000 microscopische preparaten, 23.000 (delen van) skeletten (al dan niet fossiel), 21.000 herbariumstukken (vooral herbariumbladen van hogere planten), 7800 vloeistofpreparaten (vooral complete vissen, reptielen, amfibieën en ongewervelden, alsook (delen van) zoogdieren en vogels), 5500 huiden (verreweg het grootste deel als studiehuid) en 250 overige objecten.

De collectie is nooit af, nooit compleet en groeit nog altijd. Dat vind ik een van de mooiste aspecten van mijn werk en vormt ook de bulk van dit boek. Juist door de collectie gericht uit te breiden, nemen zowel de wetenschappelijke waarde, als de maatschappelijke waarde continu toe. Het collectiebeleid van Het Natuurhistorisch dat ik in breed overleg en voortbordurend op de vorige versie mocht opstellen, is tegenwoordig gericht op kwalitatieve groei, met als speerpunten stadsnatuur en natuur van de bredere delta-regio. De voornaamste bron van groei wordt gevormd door privéverzamelaars, die als echte *citizen scientists* grote en uitmuntend gedocumenteerde collecties aanleggen en die later in hun leven (of na hun dood) veilig willen onderbrengen.